

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Васил Г. Райнов д.н. във връзка с обявения конкурс за професор в Катедрата по англицистика и германистика на Филологическия факултет при ЮЗУ „Неофит Рилски“

Въз основа на Заповед № 115 от 18.01.2018 г. на ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград; на основание на чл. 4, ал. 2 от ЗРАСРБ и решение на ФС на Филологическия факултет (Протокол №1/16.01. 2018 г.) и във връзка с обявен конкурс в „Държавен вестник“, бр. 81/10.10. 2017 г. за професор по професионално направление 2.1. Филология/Общо и сравнително езикознание (Морфосинтаксис на английския език), представям настоящата рецензия.

На обявения конкурс се е явила като единствена кандидатка доц. д-р Елисавета Бояджиева. След обстойно преглеждане на представените документи намирам, че всички етапи от процедурата са преминали съобразено със Закона и с Вътрешните правила на ЮЗУ. Мога да потвърдя, че критериите и показателите за обявяване на академичната длъжност „професор“, определени от Университета, са съобразени. Също така и критериите и показателите за готовността на кандидатката за заемане на длъжността – са покрити, 129 т., при долна граница 103 т.

В обявения конкурс доц. Бояджиева се представя, според изискванията на ЮЗУ, само с материали след времето на конкурса за доцент. Накратко служебният и изследователският път на кандидатката: 1981-85 е редовна докторантка в ИБЕ-БАН; 1985-94 е н.с. в Секцията по славянско, преименувана по-късно, в Общо и приложно езикознание; 1994-96 е гл.ас. по английски език и е преподавателка в ИЧС; 1996-2003 е гл.ас. и преподавателка по общо езикознание, по морфология и синтаксис на английския език в ЮЗУ; 2003-05 е гл. ас. в НБУ по морфология и синтаксис на английския език; от 2005 до днес е доц. по общо и сравнително езикознание, ръководителка на Катедрата по англицистика, била е зам.-декан по международните въпроси и проекти на Филологическия факултет на ЮЗУ; 2009-2011 е лекторка в Тринити Колидж, Дъблин – преподава български език, източноевропейска култура и интеркултурна комуникация; от 2011 до днес, доцентка по общо и сравнително езикознание, ръководителка на Катедра по германистика и романистика; преподавателка по общо и сравнително езикознание, по

морфология и синтаксис на съвременния английски език, по британско и американско странознание (вж. приложената справка за ползването и степените на езиково владение от кандидатката).

Списъкът на публикациите обхваща две книги: *The Science of Language (A Handbook in General Linguistics)*, SWU Publ. House, 2015; *The Verb in Standard Modern English*. SWU Publ. House, 2013; 30 статии в списания (повечето публикувани в реферирани журналы с цит. индекси) и 13 в чужбина (повечето в реферирани списания с индекси); доц. Бояджиева е съставителка на три издания, на 12 рецензии за помагала, а в три е редакторка на тестове за английски език при зрелостни изпити и за бизнес английски в ръководства, публикувани в ЮЗУ.

Приемам за рецензиране представените трудове, като ще си позволя да анализирам някои аспекти от тях.

На първо място – посоченият като хандбук-ръководство по общо езикознание. Това е обемен труд, (215 стр., 285 цит. загл. и 12 интернет стр.) където са представени – на места с оригинални нови сведения, същностните процеси за описанието на модерните езици, историята на тяхното възникване, езиковедските класификации за тяхното подреждане и анализиране. Става дума за съвременното състояние на науките за езика, за историята на езикознанието като дисциплина, за генеалогията на езиците и отделните традиционни части на езикознанието, както и за изграждането на естествените езици. Всяка отделна част е с приложена библиографска справка, което е полезно за студентите като им помага да намират отговори на възникващи въпроси.

Интересен е подходът за въвеждането на генеративната граматика след Чомски (понятията за повърхностна и дълбока структура), както и неврофизиологичните сведения за т. нар. висша нервна дейност, която организира чрез кората на главния мозък човешката реч и език. Доколкото, и днес дори, могат да се правят някакви преки сравнения между невробиологичните открития и теорията на универсалната езикова граматика, те си остават все пак опит за любопитни и екстравагантни аналогии. Самият Чомски, който днес от гениален лингвист се е превърнал в апологет на анархосиндикализма и на борец против съвременния капитализъм (все пак на младини като студент е убеден марксист), в едно свое знаменателно интервю пред ARD, на добър немски изрече – и аз видях и чух: „Alles war gelogen...“. След като написа и публикува „Синтактически структури“, можех да прочета, на четири реда под черта, кои стратегически

военни институции са финансирали неговите изследвания, както и в кои секретни научни звена той и колегите му са работили по това време. Днес е гуру на съпротивата срещу всички тях, та даже написа и книга за това! По повод на вродените идеи, понятие въведено от Кант, ще представя обстоятелство, свързано и с българската научна традиция, и с историята на Секцията по общо езикознание, където е работила и кандидатката, а и аз от 1993 г. Проф. Йордан Пенчев беше ръководител на това звено, а след него проф. Ст. Димитрова.

Преди 1989 г. Пенчев написа статия в защита на т. нар. от философите у нас, `вроденизъм`, вродените идеи и генеративната граматика. Това предизвика невъобразима полемика от марксистите-философи и започна нерадостна битка, не без последствия за самия Пенчев (все пак той е бил и партиен секретар на Института)!

В памет на вече покойния проф. Пенчев, заедно с проф. Куцаров бяхме съставители и редактори на сборник от поканени автори в негова чест (2006 г.). В своята статия, в посоченото издание, потвърдих правотата на Пенчевите позиции и дадох примери от детската реч, свързани особено с невролингвистиката (първата моя хабилитация е като невролингвист и невропсихолог).

Въпросът за езиковото начало, за мозъчния субстрат и за изграждането на езиков свят у всеки индивид, е проблем от най-висша трудност и ред, и е достоен за Нобел, който все още не е даден за невролингвистика (последният е от 1963 г. за мозъчната латерализация и т.нар. синдром на мозъчната дисконекция). Бояджиева в началото на своя труд тръгва към описание на новите генетични доказателства за `придобити възможности`, осигуряващи генерирането на естествен език. Сочи и сведения, известни от антропологията, за човешките примати, свързани с техния живот и придвижване. В невропсихологията без дискусия е прието, че способността за издаване на звуци в орално-лингвалната плоскост още не означава потенция за знаци и език. Както и това, че все пак човешкият мозък е създал уникални за хомо сапиенса реч/език и, забележете – усмивка, присъща единствено на хората и на нито един от типовете примати/маймуни. Мозъкът `проговаря` и това е тъкмо `човешкият мозък`. Въпросите за езиковото начало, за мозъчния субстрат и най-вече за езиковия свят, *стават същностни* едва когато благодарение на способността да съществува Битие

и състоянието на Аз-а, `разбираш`, че това съм Аз, а всичко извън мен/теб е Другост. Тогава като в едно езиково огледало ти се оглеждаш и разбираш същностното свое Битие. Никой друг жив организъм не е постигнал да говори за понятия `тук, сега, вчера, някога, Аз`! Това не е само екзистенциална философия, но е и реална невролингвистика.

Ще се спра и на фактологията, събрана от авторката, около много важните въпроси за езика и мястото на невербалната комуникация (жестът и мимиката) за самото човешко Начало. Тези фундаментални състояния са разработени в монографичния ми труд „Символното поведение на човека“ (С., Изд. БАН, 1993, 355 стр.), както и в големия ми докторат от 1988 г. (с 13 експеримента и голяма езиковедска и невролингвистична библиография). Невербалната комуникация е описана от мен за първи път в нашата книжнина през 1987 г. в „Особености на невербалната комуникация“. Хемисферната латерализация е представена подробно от невропсихолозите, в това число и от наши автори. В много добър ред и с убедителни примери някои от тези важни дейности са показани в книгата на Бояджиева. Това е особено важно, тъй като на студентите се дават верни и непротиворечиви сведения за езика и за произхода на човека (колкото и все още да са дискуссионни). Знаете, че търсенето в Уикипедия е авантюра за младия човек, а и не винаги тези сведения са от достоверни източници.

Друга важна част от труда на Бояджиева е мястото, където тя дискутира детската реч и нейната роля в езиковия генезис (това си е внушение и от Чомски, а всъщност от езиковедите това прави пръв Роман Якобсон в „Kindersprache, Aphasie und allgemeine Laugesätze“ още през 1939 г.). Особено показателни за студентите са начините за изграждане на детската фраза в една-, две- и повече думи-изречения (описвано по същия повод и от мен в статии и в монографии). Сведенията от афазиологията, това е науката за локалните мозъчни увреди на централния мозък по отношение на езика, са много добре представени в труда на Бояджиева, и то във връзка с развитието – в детската реч и с деградацията в патология – при афазите, апраксиите и агнозиите.

Както справедливо отбелязва авторката (стр. 181-192), не са често срещани описания и дискусии в нашата книжнина за т.нар. езиково развитие, което тя много правилно определя като `езикова промяна`. Редица модерни теоретични направления избягват `развитието` като елемент от непрекъснатото формиране и `преформатиране` на вербалното

поведение. Известно е, но много често се пропуска или изобщо е непознато това, което неолингвистиката постулира. Не се ползават трудовете около кръга на Лео Вайсгербер – факти много вярно почувствани и отразени от доц. Бояджиева при подбора на източниците, необходими като изходни за формирането на нови знания за езика!

При описанието на детското вербално, познавателно и когнитивно поведение, авторката е сред малкото лингвисти, които знаят, че при формирането на детската реч има критична възраст. Това е времето до 10-11 години, когато се формира езиковото съзнание и когнитивните функции. Пропусне ли се този критичен праг, децата продължават да изостават – това са процесите на т. нар. *developmental deficiency*. Децата не усвояват, изостават от ускорителното овладяване на Висшите корови функции (ФКФ), когато имат първични невробиологични причини, социална дезадаптация или психични отклонения. Тогава виждаме в училище `проблемните деца`, описаните състояния преди много години от Р. Киплинг в книгата за Маугли, както и все още срещаните и сочени като екзотика, деца-вълци в джунглата на Индия, и пр. Всичко това по един бърз и съдържателен начин е насочено в описанията на книгата, макар и не с примерите, които давам от детската невропсихология.

В другата книга, представена от доц. Бояджиева, се обсъждат синтезирано сведения за парадигмата на английския глагол и сравненията с българската глаголна система. Направени са изводите, че в интерпретациите са съобразени разликите между езиковата структура и езиковата употреба. Допуска се, че т.нар. езиково развитие е почти непредсказуемо по отношение на това, което се определя от `водещата база`. Така авторката предпочита становището, че в „общото езиковознание повече перспективни изглеждат дескриптивните описания за системните отношения на елементите в езиковите структури“.

От представените статии впечатлява „*The Theory and Practice in Foreign Language Teaching – Past and Present*“. Това е едно твърде интересно описание на методите за обучение – представено по десетилетия и по школи. Някои от дискутираните етапи, които Бояджиева познава от своята собствена практика, а и от богатата чешка дидактика (която чете в оригинал), са представени в табличен вид. Там присъства и методът на Лозанов, като екстраполация на психотерапевтичните негови практики от сугестопедията (които познавам в детайли), както и методите от т. нар. `комуникативна ера` на функционалната лингвистика, последвани от

`посткомуникативната` на една цяла епоха в психологията и педагогическата дидактика – времето на Пиаже, Виготски и Ууд.

Особено поучителна е статията „English and Linguistics in a Non-native Speaking Academic Discourse“, четена и публикувана в Кошице-Словакия.

Бояджиева дискутира очевидните противоречия между обучението в бакалавърския и магистърския курс на студенти по Английска филология в български условия, където изучаваната, преди време, училищна английска граматика, изправя пред нова ситуация обучаваните. Те трябва да прекодират теоретичните лингвистични знания във висшето училище – и то на английски език. Така от школната лингвистична прескрипция се преминава към дескрипцията – в академични условия (по Кристъл, в анализа на Е.Б.). Затова и авторката дискутира т. нар. митове, създадени в обучителния процес, продукт на преподавателските традиции: митът за връзката между глаголните времена и т. нар. сигнални думи; митът за кондиционала; митът за формирането на интерогативните прости изречения при инверсията; митът за страдателния залог, за герундия и пр.

Направени са и важните изводи, отнесени към академичната пропедевтика, която, разбира се, е различна от школната, и където може да се почувства и да се разбере истината за езиковата цялостност и за граматическите обяснения. Студентите трябва „да приемат факта, че изучаването на чуждия език е процес за цял живот“ (Е.Б.).

С тези разсъждения и анализи, след прочетеното от мен в част от разработките на доц. Бояджиева, си позволявам да завърша своята рецензия. Моята препоръка към уважаемите членове на настоящето жури по избора на длъжността професор е – да гласуват положително, основавайки се на преподавателската, управленската, а не на последно място, и на изследователската работа на доц. д-р Елисавета Бояджиева. Аз ще направя това убедено и с препоръка за продължаващо усъвършенстване, в името на преподаването в Югозападния университет!

София, януари 2018 г.

Написал:

(проф. д-р Васил Г. Райнов д.н.)